

AGENDA

1. Projectbureau Industrieel Erfgoed (PIE)

Het industrieel erfgoed krijgt als cultuurhistorische pijler van Nederland de komende jaren versterkt de aandacht.

In december 1991 stuurde minister d'Ancona van WVC haar standpunt over de nota „De kunst van het vernietigen” naar de Tweede Kamer, die vervolgens in februari 1992 met de voorstellen accoord is gegaan.

De nota voorziet onder meer in de oprichting van de Stichting Projectbureau Industrieel Erfgoed (PIE). Het bestuur van PIE heeft, onder voorzitterschap van Prof. Ir. J. Oosterhoff, sinds 1 juni 1992 het bureau bemand met een staf, bestaande uit:

Drs. Hildebrand P. G. de Boer (project-coördinator), Dr. Erik Nijhof (onderzoekcoördinator) en C. H. R. T. (Henk) Weevers (chef de bureau).

Het PIE zal in nauwe samenwerking met de particuliere sector en de overheden initiatieven ontwikkelen op het terrein van behoud, herbestemming, rehabilitatie, educatie, informatie, toerisme en recreatie in relatie tot industrieel erfgoed.

V.r.n.l.: Erik Nijhof (onderzoekcoördinator), Henk Weevers (chef de bureau) en Hildebrand de Boer (projectcoördinator).

Najaar 1992 zal daartoe door het PIE-bestuur een beleidsplan worden vastgesteld, geïnspireerd door het standpunt van de minister van WVC: „Om de huidige en toekomstige generaties inzicht te geven in de diversiteit en de ontwikkeling van het Nederlandse industriële verleden, is er behoefte aan een netwerk van getuigenissen, dat evenwichtig is samengesteld en dat representatief is voor de industriële ontwikkeling van Nederland als geheel”.

De missie van het PIE is: het vergroten van de belangstelling voor het industrieel erfgoed als onlosmakelijk onderdeel van onze cultuur. Dit belang hopen wij met velen te kunnen delen.

* Projectbureau Industrieel Erfgoed (PIE)

Postbus 948

3700 AX Zeist

Tel. 03403-32999/telefax 03404-33008

* Samenstelling van het bestuur van de Stichting PIE:

- Prof. Ir. J. Oosterhoff, voorzitter (Koninklijk Instituut van Ingenieurs)
- Drs. P. Nijhof, vice-voorzitter (Stichting Federatie Industrieel Erfgoed Nederland)
- Ir. F. D. ten Hallers, sekretaris (Rijksmuseum Zuiderzeemuseum)
- Drs. J. B. J. Bollerman, penningmeester (Vereniging Het lands Economisch-historisch Archief, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis)
- J. A. M. Finger (Nederlandse Museumvereniging)
- Ing. A. J. Klut (Stichting Technisch-historische Verzamelingen)
- Drs. G. M. K. Kockelkorn (Interprovinciaal Overleg)
- Prof. Dr. Ir. H. W. Lintsen (Stichting Historie der Techniek)
- Drs. P. den Otter (Rijksarchiefdienst)
- Drs. D. Valentijn (Vereniging van Nederlandse Gemeenten)

2. Tentoonstelling „140 jaar Kamer van Koophandel Haarlem”

Naar aanleiding van dit jubileum organiseert de stichting „Kunsthistorie in bedrijf” een expositie over cultureel erfgoed van bedrijven uit de regio Haarlem. Het gaat hierbij om ca. 150 voorwerpen uit de periode 1850 tot 1990, zoals relatiegeschenken, reclameuitingen, bedrijfsportretten en werktuigen, welke getuigen van de rijke historie van diverse ondernemingen.

De expositie vindt plaats van 1 juli tot 15 augustus en is te bezichtigen in Gebouw Noord-Holland van de Provincie, Houtplein 33, Haarlem.

3. Wasmachinemuseum IJsselmuiden

Op 14 maart 1992 is in het tegenover Kampen gelegen IJsselmuiden een permanente tentoonstelling geopend over wasmachines. De voor Nederland unieke collectie is afkomstig uit privébezit. Het materiaal - waaronder houten kuipen en stampers - is afkomstig uit heel Nederland en is te bezichtigen

in de voormalige brandweerkazerne aan de Dorpsstraat. Bezoek is mogelijk na telefonische afspraak (tel. 05202-13816).

4. Beurs

De jaarlijkse Technische Oudhedenbeurs te Nijkerk zal ook dit jaar weer plaatsvinden, en wel op de toepasselijke locatie voor het Elektriciteitsmuseum aan het Marktplein te Nijkerk, op zaterdag 1 augustus.

Deze beurs is bedoeld voor de verzamelaar/liefhebber van technische oudheden, zoals bijv. grammofoons, stationaire motoren, stoommachines, radio's, elektrische huishoudelijke apparaten, etc.

Tijdens de beursdag zullen in het Elektriciteitsmuseum de hele dag oude machines in werking zijn, zoals een 10.000 cc eencilinder gasmotor uit 1916 en een stoommachine met een gelijkstroomdynamo uit 1920.

Meer informatie (o.a. voor deelname) bij: Nederlands Elektriciteits- en Techniekmuseum, Plein 2a, 3861 AB Nijkerk, tel. 03494-59220, b.g.g. 05910-13721.

5. Tentoonstelling 100 jaar Koninginnesluis

In augustus is het honderd jaar geleden dat de Koninginnesluis in Vreeswijk als onderdeel van het nieuwe Merwedekanaal in gebruik werd genomen. De Oudheidkamer Vreeswijk viert dit jubileum met een expositie onder de titel „Honderd jaar Koninginnesluis in beeld”. Foto's, documenten en voorwerpen en een schaalmodel van de sluis geven een boeiend beeld van de bouw van de sluis en het leven en werken rondom de sluis in de afgelopen honderd jaar. Ter gelegenheid van de expositie verscheen een boekje over de Koninginnesluis.

Adres: Oudheidkamer Vreeswijk, Fort Vreeswijk 1, 3433 ZZ Nieuwegein.

Openingstijden: dinsdag-, donderdag- en zondagmiddag tussen 14.00 en 17.00 uur.

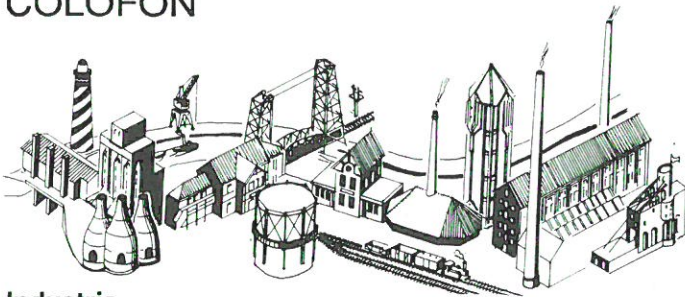
6. Tentoonstelling jongere bouwkunst Gelderland 1850-1940

De Bond Heemschut heeft over dit thema een expositie van dertig panelen met begeleidende brochure samengesteld, ten dele ook gewijd aan monumenten van bedrijf en techniek. De expositie is op aanvraag beschikbaar, info en reserveringen via de sekretaris van Heemschut in Gelderland: A. A. E. M. Gijsbers (tel. 08895-41914).

7. Open monumentendag 12 september 1992: oproep

Industriële monumenten krijgen op deze jaarlijkse manifestatie steeds meer aandacht. De redactie van *Industria* streeft ernaar om in nummer 5, dat eind augustus verschijnt, een overzicht te geven van relevante activiteiten, die vóór 1 augustus schriftelijk kunnen worden aangemeld via de agendarubriek.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de veertig bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt vijfmaal per jaar en staat onder redactie van:

Prof. ir. J. Oosterhoff, W. F. Jansen Wz. en A. J. Klut.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Händellaan 109, 8031 EH Zwolle (samensteller).

Abonnementenopgave: door overmaking van f 25,- voor de jaargang 1992 op Postbankrek.nr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg. Eerder verschenen afleveringen in 1992 worden toegezonden aan nieuwe abonnees.

BERICHTEN

GRONINGEN

Nieuweschans: de reeds in *Industria-1* gemelde sloopdreiging voor de uit 1873 daterende graansilo „De Dageraad” is aktueller geworden nu het laatste plan tot herbestemming: een museale functie binnen een cultuur- en natuurpark in de gemeenten Reiderland en Bunde (Duitsland), definitief is afgeketst wegens het ontbreken van subsidies. Inmiddels is een handtekeningactie voor het behoud van de silo gestart.

Nieuweschans: graanpakhuis „De Dageraad”.

FRIESLAND

Wommels: vanouds heeft de handel in kaas een belangrijke stempel op Wommels gedrukt. Een van de meest tastbare herinneringen aan deze tijd is het kaaspakhuis, gelegen aan het Ald Hiem.

Dit pakhuis uit 1905 kreeg in 1985 een nieuwe bestemming: een „Watermuseum”, dat een veelomvattend beeld geeft van de waterschapsgeschiedenis van Friesland aan de hand van historisch materiaal van Friese waterschappen, zoals oude kaarten. Ook aan de plaatselijke kaasnijverheid is aandacht besteed, in de vorm van een ruimte met gebruiksvoorwerpen.

DRENTHE

Frederiksoord: een voormalige tramloods, die vroeger dienst deed als overslagstation voor de tramlijn Steenwijk-Oosterwolde, zal binnenkort - na restauratie - een nieuwe bestemming krijgen als patchwork/quiltcentrum met verkoop/expositieruimte. Het pand, als waardevol aange-

merkt in het kader van het MIP, zal op de provinciale monumentenlijst van Drenthe worden geplaatst.

Hoogeveen: eind 1991 is de pepermuntfabriek achter de Hoofdstraat afgebroken. Pogingen tot behoud leden schipbreuk door tegenwerking van de eigenaar. Hiermee is een van de oudste bedrijfscomplexen van Hoogeveen verloren gegaan. Een karakteristiek onderdeel van de fabriek, een natuurstenen beeld van een arbeider met schop, werd vlak voor de afbraak ontvreemd. In dezelfde periode is het oudste onderdeel van de zuivelfabriek van Hoogeveen aan de Alteveerstraat gesloopt, een markant bedrijfsgebouw uit 1896 van de Hoogeveense architect J. Carmiggelt. Volgens de eigenaar, zuivelfabriek DOC, voldeed het gebouw niet meer „aan de eisen van deze tijd”.

Veenoord: de gemeente Sleen probeert alsnog het met sloop bedreigde NS-station van Veenoord-Nieuw Amsterdam op de rijksmonumentenlijst geplaatst te krijgen (zie ook Industria no. 2). Voor de noodzakelijke restauratie is een kwart miljoen nodig.

OVERIJSEL

Kamperzeedijk: een van de oudste stoomgemalen met een nog museaal in bedrijf zijnde stoommachine, het gemaal „Venerite”, uit 1856, is enkele jaren geleden voor het grootste gedeelte gerestaureerd. De stichting die het beheer heeft over dit unieke industriële monument, „Stichting Vrienden van d’Olde Mesiene”, is nu op zoek naar geld voor de restauratie van de schoorsteen. Men hoopt het bedrag van f 50.000,- bijeen te krijgen door middel van verkoop van een bouwplaat van het gemaal.

Enschede: een van de laatste nog overgebleven oude textiel fabrieken van Enschede, dat van de voormalige firma Nino, is op 5 mei j.l. door brand verwoest.

Van het enorme complex, waarin allerlei bedrijven waren gehuisvest, is praktisch niets meer over. Uit industrieel-archeologisch standpunt bezien is het te betreuren dat met de brand ook de fraaie fabriekspoort met klok verloren is gegaan.

GELDERLAND

Putten: in de nabijheid van het bekende Nijkerker museum-stoomgemaal „Hertog Reinout” bevindt zich een tweede gemaal, iets kleiner van omvang, maar eveneens van grote importantie. Het op een eilandje in de polder gelegen gemaal bestaat uit een ketelhuis met stoommachine uit 1873, een machinistenwoning en een schoorsteen. Het Putter gemaal is stilgelegd in 1971 en staat op de rijksmonumentenlijst. Sinds begin dit jaar wordt gewerkt aan de restauratie, welke in juni afgerond moet zijn.

UTRECHT

Nieuwegein: aan de Herenstraat bevindt zich een merkwaardig overblijfsel uit de beginperiode van het stoomtijdperk: de stoommolen „De Batavier”. Het gebouw bestaat uit een taps toelopende baksteenconstructie van drie verdiepingen en wekt de indruk van een molenonderbouw. De plaatselijke politiek ijvert voor plaatsing van het complex op de gemeentelijke monumentenlijst.

Bunschoten: volgens de gemeentelijke nota „Zicht op monumenten” kan de voormalige zuivelfabriek „Eemlandia” tot een van de belangwekkendste industriële monumenten van de provincie gerekend worden, hetgeen bevestigd wordt door de provinciale MIP-rapportage. De fabriek, die nu dienst doet als bedrijfsverzamelgebouw, is als coöperatie

gesticht in 1918. In de zeventiger jaren werd de schoorsteen opgeblazen. Of behoud van dit complex mogelijk zal zijn, is twijfelachtig, gezien de geringe populariteit van de fabriek, in de ogen van veel Bunschoters een „onding”.

Vreeswijk: de zogenaamde „Oude Sluis” in Vreeswijk, eigendom van de stad Utrecht, verkeert in slechte staat, als gevolg van nalatig onderhoud. De gemeente Nieuwegein, op welks grondgebied de sluis zich bevindt, overlegt met de gemeente Utrecht over een financieringsmodel voor de noodzakelijke restauratie. Voor aanvang van de restauratie zal onderzoek plaatsvinden naar de bouwgeschiedenis van dit object bij het gemeentearchief van Utrecht.

Utrecht: oude elektriciteitscentrales zijn zeldzaam geworden in Nederland. Voor één van de oudste relicten op dit gebied: de elektriciteitscentrale aan de Nicolaas Beetsstraat uit 1905, dreigt binnenkort ook het doek te vallen. De eigenaresse, energiebedrijf UNA (voorheen Pegasus), is in februari begonnen met de sloop van het interieur, waaronder de stoomketels welke tot 1977 nog voor de stadsverwarming dienst deden. Voor het gebouw zelf, een langwerpig complex in traditionele baksteenarchitectuur met Berlagiaanse trekjes, is de toekomst uiterst onzeker.

Utrecht: het oudste onderdeel van het pottenbakkersbedrijf „Mobach” uit 1914 aan de Kanaalweg is in november 1991 door brand verwoest. Veel oud archiefmateriaal, waaronder beschrijvingen van het glazuurproductieproces, is verloren gegaan.

NOORD-HOLLAND

Weesp: de gemeente Weesp is in onderhandeling met projectontwikkelaar BAM over het behoud van villa „Casparus”. Deze monumentale villa, een schepping in eclectische stijl van de bekende architect Salm uit 1897, is gebouwd in opdracht van de cacao-fabrikant Casparus van Houten. Van deze beroemde firma zijn de bedrijfscomplexen al lang gesloopt, zodat de villa, een markant voorbeeld van fabrikantenhuisvesting, de laatste herinnering vormt aan deze voor Weesp eertijds zo belangrijke bedrijfstak. Momenteel is de verwaarloosde villa in gebruik als auto-showroom.

Weesp: villa „Casparus”.

Halfweg: het stoomgemaal „Halfweg” is op 24 april j.l. feestelijk als industrieel museum geopend, na een restauratie welke een half jaar heeft geduurd en die 1,25 miljoen gekost heeft.

Het gemaal Halfweg had een belangrijke functie bij de bemaling van het boezemwater rond de Haarlemmermeerpolder en dateert uit 1852. In 1923 werd de oorspronkelijke stoommachine door een gelijkstroomstoommachine van 500

veel aandacht voor bedrijfshistorie en reclame. Niet in de boekhandel verkrijgbaar, alleen rechtstreeks bij de uitgever: tel. 070-39478813 (verzendingkosten f 7,50).

Dam, A. van: *Heen en weer heen. Over pontjes, voetveren, veerlinden en veerhuizen*. Baarn, Hollandia, 1992. 151 blz.; geïll.; ISBN 90-64101787; f 29,50.

Zo belangrijk als het veer door de eeuwen heen in ons waterrijke land is geweest, zo weinig literatuur is er over te vinden, afgezien van lokale studies. „Heen en weer heen” komt dan ook als geroepen in een tijd dat het veer als oeververbinding weer meer erkenning krijgt en is gestegen tot ruim 140, mede dankzij de „Vereniging Vrienden van de Voetveren”. Van Dam belicht in 24 essays op afwisselende literaire en informatieve wijze een veelheid van thema's over veren, veerhuizen en veerlieden. De vele zwart-wit-afbeeldingen zijn helaas opvallend slecht afgedrukt.

Gelijktijdig verscheen een handzaam overzicht van alle auto-, fiets- en voetveren in Nederland, met alle nodige informatie over openingstijden, etc., compleet met kaart, ter gelegenheid van het tienjarig jubileum van de Vereniging Vrienden van de Voetveren. Prijs: f 7,50.

Te bestellen door overmaking op giro nr. 5265803 van de Vereniging Vrienden van de Voetveren, Ridderkerk.

DWL-terrein Rotterdam: van waterfabriek tot woonwijk; red. H. Berens. Rotterdam, uitgeverij 010, 1991. 112 blz.; geïll.; ISBN 90-64501122; f 49,50.

Blijdenstijn, R. en H. Rienks: *watertorens in Utrecht*. Utrecht, Matrijs, 1992. 32 blz.; geïll.; ISBN 90-53450181; f 15,-.

Watertorens staan de laatste tijd volop in de belangstelling. Door veranderde winningstechnieken worden veel torens buiten gebruik gesteld en krijgen watertorens vaak nieuwe bestemmingen.

Een fraai voorbeeld van hergebruik is de herinrichting van het voormalige drinkwaterleidingsterrein in Rotterdam, dat recent is omgebouwd tot een bijzondere woonwijk. Zo is het voormalige pompstation omgebouwd tot winkelcentrum, de waterreservoirs en filterhuisjes opgenomen in een parklandschap en de watertoren uit 1873 is als zodanig ook behouden. Dit hele project is beschreven in het boek over het DWL-terrein.

Tijdens de studiedag, georganiseerd door de Nederlandse Watertoren Stichting, onlangs te Utrecht werd deel 1 van de Stichtse Monumentenreeks gepresenteerd. Dit boekje bevat een handzaam overzicht van alle aanwezige watertorens in de provincie Utrecht, voorzien van een korte beschrijving.

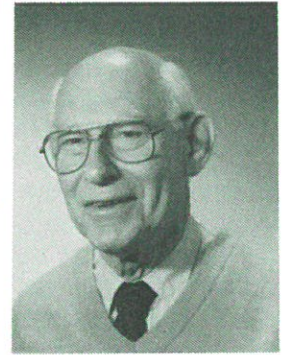
IN DE AANBIEDING

Loomeijer, F. R.: *Een eeuw Nederlandse binnenvaart*. Drachten/Leeuwarden, Friese Pers Boekerij, 1988 (2e druk). 192 blz.; geïll.; geb.; ISBN 90-33013789; van f 49,50 voor f 16,90 bij de ICOB-LIBRIS-boekhandels.

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het weekblad *Schuttevaer*, het vakblad voor de binnenvaart, verscheen een goed verzorgd, rijk met historische afbeeldingen geïllustreerd boek. De binnenscheepvaart is verweven met de sociale en economische geschiedenis, waardoor dit boek ook voor anderen dan de binnenschippers van belang is.

MENSEN IN DE INDUSTRIELE ARCHEOLOGIE

Wanneer we aan de Stichting tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek in het zuiden van Nederland denken, oftewel de „Stichting met de lange naam”, dan kunnen we dhr. W. F. Jansen Wz. als sekretaris van deze stichting noemen als één van de vroegste strijders voor het behoud van industrieel erfgoed.

Bij de in Heeze woonachtige Jansen is de interesse voor dit werk ontstaan via kerkmuziek. Dit klinkt vreemd, maar dhr. Jansen verklaart dat zijn herinneringen aan kerken en kerkelijke muziek zijn belangstelling wekten voor kerkelijke en burgerlijke monumenten. Via de profane bouwkunst raakte dhr. Jansen geïnteresseerd in de fabrieksarchitectuur.

Met het alleen bewonderen van deze architectuur stelde dhr. Jansen zich niet tevreden; hij werd ook een fervent strijder voor het behoud van industriële monumenten. Mede door zijn juridisch/fiscale kennis uit zijn arbeidsverleden, bekwaamde hij zich tot in detail in beschermingsprocedures en jurisprudentie inzake monumentenbescherming.

Door zijn deskundigheid weet hij de (vaak moeizame) weg naar zijn doel te bereiken. Dhr. Jansen: „Je moet je als een pitbull erin vastbijten, van de honderd zaken is het 25 keer raak, maar vaak moet je blij zijn met tien procent resultaat”.

In het begin maakten opmerkingen als „In een land zo volgeladen mist men vijf à zes monumenten niet” hem wel eens moedeloos, maar „Op latere leeftijd relatieveer je dat”.

Dhr. Jansen laat niet na te vermelden dat „de stichting met de lange naam” met haar 13 jaren van bestaan eigenlijk de oudste industrieel-archeologische vereniging van ons land is. Wel merkt hij op dat de gemiddelde leeftijd van de bestuursleden van de stichting vrij hoog is en dat het gebrek aan jongere krachten hem wel eens zorgen baart. „Ik mag de jeugd graag stimuleren alsof het mijn eigen kinderen zijn en zie dan ook graag bekwame mensen op de juiste posten komen en het geeft voldoening als ik daaraan bij kan dragen”. Op de vraag hoe de vitale heer Jansen (vragen naar zijn leeftijd is „not done”) de toekomst ziet, antwoordt hij: „Fascinerend! Ik probeer zo lang mogelijk actief te blijven en daarmee het gevoel te krijgen geen tijd te hebben om het rustiger aan te doen”.

A. J. Barnard

PK vervangen, welke nu regelmatig op zaterdagen in werking zal worden gesteld.

Het stoomgemaal is een van de 18 nog werkende museum-gemalen in Nederland. Inlichtingen: tel. 02907-4396.

ZUID-HOLLAND

Gouda: De Goudse Monumentencommissie heeft drie waterbouwkundige objecten voorgedragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst. Het betreft de zog. „Donkere Sluis”, een oorspronkelijk uit de Middeleeuwen daterende schutsluis; de „Havensluis”, een getijdensluis uit 1615, qua functie en ligging van groot belang; het derde object is de „Uiterste Brug”, een uit 1879 daterende dubbele gietijzeren basculebrug, vervaardigd door de Haagse ijzergieterij „De Prins van Oranje”. De brug is in 1975 ontmanteld en vastgezet.

Leimuider: het waterschap „De Aarlanden” onderzoekt of het mogelijk is in het oude stoomgemaal „Van der Bregen” een nieuwe bemalingsinstallatie te plaatsen. Het oude stoomgemaal, een neo-classicistisch gebouw uit 1879, herbergt sinds 1917 een elektrische centrifugaalpomp.

Haastrecht: een ander belangwekkend stoomgemaal met machinistenwoning is het gemaal „De Hooge Boezem achter Haastrecht”. Een voorstel van de Stichting Gemaal de Hooge Boezem om het gemaal op de rijksmonumentenlijst te plaatsen, is door WVC onlangs afgewezen op grond van een „te geringe monumentale waarde”. De stichting wil het complex uit 1872 inrichten als expositie-informatieruimte. Inmiddels heeft het gemaal wel de status van provinciaal monument bereikt.

Bergambacht: de Amerikaanse windmotor in de polder Zuidbroek, een van de laatste exemplaren in Zuid-Holland, wacht op herstel. De constructie uit 1922 is van het type „Hercules Metallicus”, het windrad heeft een diameter van 6 meter. In januari 1990 stortte de bovenbouw in elkaar tijdens een zware storm. De eigenaresse, het Hoogheemraadschap van de Krimpenerwaard, heeft besloten gelden te reserveren voor de restauratie.

Hazerswoude: de watertoren aan de Rijndijk, een markante constructie met een opengewerkte betonnen onderbouw, verkeert in slechte staat. Watermaatschappij Zuid-Holland-Oost heeft een onderzoek laten verrichten naar de aantasting van de betonconstructie, waaruit blijkt dat renovatie van de toren zeer twijfelachtig moet worden geacht. Inmiddels is de toren door de provincie Zuid-Holland op de provinciale monumentenlijst geplaatst als zijnde „een uniek voorbeeld van de industriële bouwtechniek uit het begin van deze eeuw”.

Overigens blijkt uit een door de Nederlandse Watertoren Stichting verricht tegenonderzoek dat de betonconstructie van de toren nog in redelijke conditie verkeert.

LIMBURG

Weert: de Stichting tot behoud van Monumenten van bedrijf en techniek in het zuiden van Nederland heeft de voormalige locomotievenloods bij het station Weert voorgedragen voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst. De loods uit 1913 is van het zogenaamde polygonale type en is als onderdeel van de baanwerken langs de lijn Eindhoven-Weert ontworpen door spoorwegarchitect Van Heukelom. De loods, welke NS wil slopen, behoort met de locomotiefloodsen van Tilburg, Roosendaal en Nieuweschans tot de laatste vertegenwoordigers van deze categorie spoorwegmonumenten.

Maastricht: de schoorsteenpijp van de Sphinxfabriek aan de Boschstraat is onlangs gesloopt.

De schoorsteen, welke al jaren buiten gebruik was, stond het bedrijf in de weg en moest daarom het veld ruimen.

De welstandscommissie van Maastricht heeft getracht de sloop van deze beeldbepalende schoorsteen tegen te houden, maar instandhouding zou te hoge financiële offers vragen.

Kerkrade: de mijnschacht „Nulland” van de voormalige Domaniale Mijn zal binnenkort uitwendig worden hersteld, waarmee een einde zal komen aan de voortdurende waterlekage binnenin het betonnen complex.

De schacht wordt bewoond door een beeldend kunstenaar. Totale restauratiekosten: f 600.000,-.

ZEELAND

Breskens: de oudste nog bestaande gietijzeren vuurtoren in Nederland, de toren bij Breskens aan de Westerschelde, ondergaat momenteel een grondige opknapbeurt.

De toren werd in 1866 gebouwd op grond van een overeenkomst tussen Nederland en België en is eigendom van het Belgische loodswezen.

Breskens: vuurtoren.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

1. Werkgroep Industrieel Erfgoed Overijssel i.o.

Begin 1992 is een werkgroep in Zwolle bijeengekomen met het doel initiatieven te ontplooiën voor een industrieel-archeologische werkgroep in Overijssel.

De werkgroep heeft plannen ontwikkeld voor een studie/excursiedag in Overijssel op zaterdag 3 oktober 1992.

Er zal een boottocht worden georganiseerd vanuit Kampen, met als bestemming o.a. de kalkovens te Hasselt, het stoomgemaal Mastenbroek en het Tapijtmuseum in Genemuiden.

Inlichtingen: Culturele Raad Overijssel, t.a.v. G. Buist, Jacob Catsstraat 25, 8023 AE Zwolle.

2. Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL)

STIEL viert dit jaar haar eerste lustrum en heeft daartoe een aantal activiteiten gepland in 1992.

In november wordt een expositie gehouden in de Lakenhal, met als thema de visie van beeldende kunstenaars op techniek en bedrijf tussen 1800 en 1940.

In het najaar zal een videofilm worden geproduceerd welke een beeld moet geven van de textielindustrie in Leiden door de eeuwen heen.

In samenwerking met het Studium Generale van de Rijksuniversiteit Leiden wordt gewerkt aan een drietal lezingen over industrieel erfgoed. De onderwerpen zijn: „Industriële archeologie als wetenschap”, „Het behoud van het industrieel erfgoed, nostalgie of noodzaak?” en „Industrieel erfgoed en milieuproblematiek”. De lezingen worden gehouden op 5, 12 en 19 november.

Verder zal in 1992 een speciaal lustrumnummer verschijnen van STIELZ, het kwartaalblad van STIEL, evenals een publicatie over Leidse winkelpuien.

LITERATUURSIGNALERING

Fischer, E. J. e.a.: *Bestemming Semarang; geschiedenis van de textielfabrikanten Gelderman in Oldenzaal 1817-1970*. Amsterdam, Stichting NEHA, 1991. 377 blz.; geïll.; ISBN 90-7166408.

Een van de bekendste textielfamilies in Twente was de familie Gelderman. In 1854 begon dit textielbedrijf haar activiteiten in Oldenzaal. In deze studie wordt aangetoond dat de fa. Gelderman, in tegenstelling tot andere textielbaronnen, een redelijk sociaal beleid voerde, hetgeen tot uiting kwam in een spaarfonds en een bedrijfsschool. De opvallende arbeidsrust binnen dit bedrijf door de jaren heen was te danken aan een goede samenwerking tussen de fabrikant en de plaatselijke geestelijkheid.

Naamloze vennootschap „Het Nederlandsche Veem” Amsterdam. Amsterdam, De Appelbloesem Pers, cop. 1991. 32 blz.; geïll. (Architectonische kleinodden; no. 1); ISBN 90-70459086.

Heruitgave van een fotoboekje uit 1898 t.g.v. het 20-jarig bestaan van de Appelbloesem Pers over vier voormalige pakhuizen bij de westelijke eilanden, welke in 1990 zijn verbouwd tot bedrijfsverzamelgebouw. Het boekje beschrijft de architectuur van de pakhuizen mede aan de hand van fraai oorspronkelijk fotomateriaal.

Enschede, J.: *Enschede aan het Klokhuisplein; met een voorwoord van Mr. M. Enschede*. Haarlem, De Vrieseborch, 1991 (Haarlemse miniaturen; no. 23); ISBN 90-6073416; f 24,50.

Het zogenaamde Enschedecomplex in het centrum van Haarlem is in feite een oud en groot industriegebied midden tussen de bebouwing. Het oudste deel dateert uit 1761,

terwijl de laatste uitbreiding uit 1956 dateert. Ter gelegenheid van het vertrek uit het centrum naar een nieuw complex op het industrieterrein is dit boek verschenen. Het beschrijft het oude complex met alle activiteiten die er plaatsvonden. Het complex is sinds kort eigendom van de gemeente. Helaas is er nog geen sprake van een verantwoord herbestemmingsplan.

Jaarboek Monumentenzorg 1991. Zwolle, Waanders, 1991. 160 blz.; geïll.; ISBN 90-663003107; f 35,- .

Deze tweede uitgave, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, bevat een tweetal interessante artikelen over industrieel erfgoed. Marieke Kuipers schreef „Het Nieuwe Entrepot te Amsterdam en de pakhuisbouw uit het stoomtijdperk” en J. Finaly schreef „Vijf Nederlandse kazernementen (1951-1953); nagenoeg onbekende uitingen van het Nieuwe Bouwen”. Toekomstig militair industrieel erfgoed?

Leerfabriek, een, als monument: Gragtmans & Wiesman, een voorbeeld. Waalwijk, Gemeente Waalwijk, 1990. 90 blz.; ISBN 90-80055719; f 25,-.

Waalwijk, eens een gemeente met een belangrijke leerlooi-industrie, heeft het initiatief genomen om dit verleden uitvoerig te documenteren. Deze voorliggende publicatie, naar aanleiding van een studiedag verschenen, brengt dit verleden in beeld. Naast de geschiedenis van de lederindustrie en van de fa. Gragtmans & Wiesman wordt aandacht besteed aan de bouwkundige aspecten van het voormalige fabriekscomplex en de problematiek van selectie en behoud van monumenten van deze bedrijfstak.

Nijhof, P., T. Wolzak en W. van Zoetendaal: *De directiekamer - the director's office*. Rotterdam, Duo-duo, 1992. 110 blz.; geïll.; ISBN 90-7291086; f 45,-.

In 1991 verscheen in de NRC een fotorubriek over directievertrekken van oude en jonge bedrijven, musea, banken, etc. Perfect afgedrukt op royaal oblongformaat geven de dertig foto's een aardig beeld van de veelzijdigheid van het Nederlandse directievertrek, waarvan de historie in de inleiding wordt geschetst. Bij de foto's zijn informatieve teksten over de bedrijven en organisaties opgenomen.

In dezelfde reeks bracht Duo-duo kort tevoren volgens dezelfde opzet een boek uit over zweminrichtingen, met foto's van Daria Seagliola (ISBN 90-72971078).

Beide boeken zijn tweetalig (Nederlands en Engels), kosten f 45,- en zijn rechtstreeks bij de uitgever te bestellen: Mathenesserlaan 304, 3021 HW Rotterdam (tel. 010-4778529).

Bij koninklijke beschikking hofleverancier. Rijswijk, uitg. Print Code, 1991. 195 blz.; geïll.; geb.; ISBN 90-90045473; f 67,50.

Het predicaat „hofleverancier” is de droom van menig bedrijf, die echter maar voor weinigen uitkomt; het bijbehorende hofleveranciersbord is en blijft een zeldzaam verschijnsel. De oorsprong, achtergronden en verlening van dit predicaat, alsmede de ontwikkeling van het bord in de 19e en 20e eeuw, worden in het eerste deel belicht, gevolgd door een overzicht van andere Europese landen, waar een monarch dit predicaat verleent. Tweederde van dit luxueuze en royaal met kleurenafbeeldingen verluchte boek wordt in beslag genomen door presentatie van de huidige hofleveranciers van koningin Beatrix, met daarin